

Željko TOLIĆ

RAZVOJ FRANJEVAČKE OPSERVANCIJE OD SABORA U
KONSTANZU DO KRAJA PONTIFIKATA MARTINA V.

*Lo sviluppo dell'osservanza francescana dal Concilio di Costanza
alla fine del pontificato di Martino V*

UDK: 27-789.32"1414-1431"
2-732.4(430.127Konstanz)"1414-1418"
272-732.2Martin V"1417-1431"

Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper

Primljeno: 10/2019.

Sažetak

Franjevačka opservancija, započeta u 14. stoljeću, nastavila se razvijati i u idućem stoljeću, unatoč raznim teškoćama na koje je nailazila. Ovaj je članak podijeljen u tri dijela. U prvom dijelu, naslovljenom "Razvoj franjevačke opservancije u 15. stoljeću", autor govori o razvoju i širenju opservantskog pokreta u Italiji, kolijevci franjevačke opservancije, zatim u Francuskoj, gdje je imala drugačiji slijed, Španjolskoj te u drugim europskim zemljama. U drugom dijelu, koji nosi naslov "Pontifikat Martina V.", autor iznosi okolnosti izbora pape Martina V. na ekumenskom saboru u Konstanzu, kao i njegov pontifikat koji je bio od velike važnosti za razvoj franjevačke opservancije. U trećem dijelu, naslovljenom "Generalni kapituli: od Mantove do Asiza", autor se koncentrira na zbivanja unutar franjevačkog reda, osobito na generalne kapitule – u Mantovi, Forliu, Ferrari, Casale Monferrato i, poglavito Asizu – koji su se odvijali u razdoblju od završetka ekumenskog sabora u Konstanzu do kraja pontifikata Martina V., na kojima je opservantski pokret, s ulaskom u Red "četvorice stupova" i uz podršku spomenutog pape, stjecao sve veći ugled, kako unutar Reda tako i diljem europskog kontinenta. Reforma i željeno jedinstvo, postignuti i s oduševljenjem prihvaćeni na generalnom kapitul u Asizu, kratko su trajali.

Ključne riječi: opservancija, Konstanzanski sabor, Martin V., generalni kapitul, bula.

UVOD

Nakon što je Konstanzanski sabor (1414. - 1418.) na devetnaestoj sjednici objavio dekret *Supplicationibus personarum* (23. rujna 1415.) te francuskim opservantima odobrio znatno više od onoga što su se oni usudili i pitati (tzv. *Privilegium Constantiense*), većinsku je Zajednicu i poglavare Reda proživljavao strah da bi navedeni dekret mogao postati nadahnuće i ostalim reformskim (tj. opservantskim) skupinama izvan Francuske¹. Drugim riječima, strepili su da bi povlastice koje su dobili francuski opservanti mogle poslužiti kao idealna podloga za autonomiju opservantskog pokreta i u drugim europskim Provincijama u kojima je – naspram većine braće Zajednice koja su se osjećala spokojnima u ublaženom opsluživanju Pravila – sve veći broj pojedinaca i skupina težio prema “propisnom opsluživanju” (*regularis observatia*), u kojemu je strogo siromaštvo u nastambama (eremitorijima), odjeći, putovanju i novcu stajalo u središtu programa njihovog redovničkog života. Zato reakciju Zajednice, generalnih ministara i kapitula, koji su se protivili dati dopuštenje opservantskim nagnućima, nije trebalo dugo čekati. Prva je uslijedila nedugo po završetku Konstanzanskog sabora, na generalnom kapitolu u Mantovi (1418.), a zatim u Forliju (1421.), Ferrari (1424.) i Casale Monferratu (1427.). Međutim, u obranu opservanata otvoreno je stao i njihov ideal podupirao tadašnji papa Martin V. koji je, i sam proizišao iz reformskog okruženja, ne samo stao u zaštitu reforme u Franjevačkom redu, nego je, kako razvidno dokazuju njegovi pisani akti, bio i njezin pristaša i promicatelj. Takav je ostao sve do generalnog kapitula u Asizu (1430.), gdje dolazi do ujedinjenje i prihvaćanja reforme, a malo iza toga i do naglog zao-kreta. No prije govora o generalnim kapitulima i papinu zauzimanju za *regularis observatia*, smatramo potrebnim iznijeti razvoj franjevačke opservancije u 15. stoljeću, što predstavlja nastavak izlaganja do kojega smo stigli u gore spomenutom radu koji bi, kako rekosmo, trebao biti objavljen u navedenom znanstvenom časopisu.

¹ Budući da bi u idućem broju znanstvenog časopisa *Croatica Christiana Periodica* trebao izići moj članak pod naslovom: “Nastanak i razvoj opservancije u franjevačkom redu do ekumenskog sabora u Konstanzu”, u ovom radu prosljeđujemo s obradom opservantskog pokreta u Franjevačkom redu u razdoblju koji je naznačen u naslovu.

I. RAZVOJ FRANJEVAČKE OPSERVANCIJE U 15. STOLJEĆU

1. U ITALJI

Nakon smrti fra Pavla Trincija, koji je preminuo 13. rujna 1391. u samostanu u Folignu i ondje dostojanstveno sahranjen, *regularis observantia* na Apeninskom poluotoku nije prestala, prosljedila je dalje: nastavio ju je, u svojstvu “vikara generalnog ministra” nad reformiranom braćom i samotijštima (eremitorijima), blaženi fra Ivan od Stronconeja († 1418.).² Kao i “otac franjevačke opservancije” fra Pavao Trinci, i fra Ivan je bio pobožan redovnik; pobožnost mu je resila život, a razboritost djelovanje tako da nikakva ishitrenost i(li) napetosti nije opterećivala njegov suživot s braćom iz Zajednice. Dapače, kao i u trincijevskom razdoblju, tako su i u njegovu razdoblju³ talijanski opservanti bili tijesno povezani s braćom iz Zajednice i redovnički poslušni svojim redovničkim poglavarima, s čijim su se dopuštenjem povlačili u eremitorije u kojima su – provodeći život u strogoj siromaštvu, kontemplaciji (misaonoj molitvi)⁴ i pokori – opsluživali Pravilo u njegovoj izvornosti: *ad litteram* i *sine glossa*. Taj njihov

² “Vicarius [...] Ministri generalis [...] supra certa loca sive eremitoria solitaria et devota”, tim ga riječima oslovljava papa Bonifacije IX. (1389.-1404.) u buli *Sacrae vestrae religionis* (23. ožujka 1403.), u kojoj mu dopušta osnovati dva eremitorija, jedan na području asiškog, a drugi na području toskanskog provincijala: *Bullarium franciscanum* (dalje: BF), sv. VII, Romae, 1904., br. 454, str. 164-165. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Friburgi Brigoviae, 1909., str. 83; *Dizionario degli Istituti di perfezione* (dalje: DIP), diretto da G. Pelliccia e G. Rocca, vol. VI, Edizioni Paoline, Roma, 1980., 1024; P. SELLA, “Leone X e la definitiva divisione dell’Ordine dei Minori (OMin.): la bolla *Ite vos* (29 Maggio 1517)”, u: *Analecta Franciscana*, sv. XIV (Documenta et studia 2), Grottaferrata (Roma), 2001., str. 119.

³ Opširnije o tome: L. BRENGIO, *L’Osservanza francescana in Italia nel secolo XIV*, Roma, 1963., str. 124-126.

⁴ Kontemplativna ili misaona molitva imala je temeljnu važnost u duhovnosti opservantskog pokreta u tom razdoblju. Reakcija protiv “konvencionalizma” nije bila usmjerena samo protiv zloraba vezanih uz siromaštvo nego također i protiv pretjerano monaškog i obrednog redovništva, u čijem zgusnutom ritmu nije bilo prostora za osobnu pobožnost i, nadasve, za tihu prisutnost s Bogom u kontemplaciji, koja je u opservantskim eremitorijima zauzimala prvo mjesto, iz kojih je proizišlo i geslo: “devotementer orar, santamente meditar, altamente contemplar” (pobožno moli, sveto meditiraj, duh svoj uzdiži u kontemplaciji), nastalo u opservantskim eremitorijima *Aguilera* kod Burgosa i *Abroju* kod Valladolida. Usp. L. OLIGER, “De relatione inter observantium Querimonias constantienses (1415) et Ubertini Casalensis quoddam scriptum”, u: *Archivum Franciscanum Historicum* (dalje: AFH), 9 (1916), 594-603; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, Roma, 1994²., str. 98-99.

povratak na izvorni oblik franjevačkog života, kakav su provodili sv. Franjo i njegovi najraniji sljedbenici, oživio je prvotne ideale Reda te privlačio sve veći broj braće tako da se opservantski pokret ubrzo proširio gotovo po cijelom Apeninskom poluotoku, poglavito u njegovim središnjim i sjevernim područjima: pod fra Ivanovim vodstvom, oko godine 1414., broj se reformiranih (tj. opservanata) popeo na otprilike 200 članova koji su boravili u 34 kuće (eremitorija)⁵; godine 1415. Opservanti su dobili i kolijevku Franjevačkog reda, Svetu Mariju Anđeosku, poznatiju kao Porcijunkula, uz uvjet da sve materijalne prihode predaju braći Zajednice/konventualcima u Svetom Samostanu (*Sacro Convento*) u gradu Asizu⁶.

Novo i još prodornije razdoblje talijanske opservancije uslijedilo je s ulaskom u Red znamenitih osoba, trojice svetaca i jednog blaženika: svetoga Bernardina Sijenskoga († 1444.), koji je 1402. odjenuo franjevački habit i odmah se prometnuo u pravog vođu i učitelja opservancije, s laskavim epitetom “fundator Observantiae”; svetoga Ivana Kapistranskoga († 1456.), koji se pojavio 1414.; blaženoga Alberta iz Sarteanu († 1450.), koji se došao 1415. i svetoga Jakova Markijskog (1476.), koji je u Red ušao 1416. godine⁷. Njih četvorica, nazvani “četiri stupa opservancije”, dali su konačni oblik cjelokupnom opservantskom pokretu, ne samo u Italiji nego i diljem Europe, promijenivši u bitnome njegova dotadašnja svojstva: dok su pustinjački život, strogo siromaštvo, kontemplacija, priprosta jednostavnost/neukost i pokora obilježavali prvi opservantski naraštaj, onaj iz fra Pavlova i fra Ivanova doba, sa “četvoricom stupova” dolazi do implementacije

⁵ L. WADDINGUS, *Annales Minorum seu trium Ordinum a s. Francisco institutorum* (dalje: AM), sv. IX, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1932., str. 473. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 84; DIP, sv. VI, str. 1024; P. SELLA, *Leone X e la definitiva divisione*, str. 120.

⁶ “[...] coniuncta est Portiuncula, ea vero conditione, ut oblationes in ecclesia factae Sacro Conventui traderentur”, H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 84. Usp. AM, sv. IX, str. 473-474. Boravište/samostan Svete Marije Anđeoske, smješteno u tadašnjem Asiškom polju, često je mijenjalo svoje stanovnike: nekad je bilo u rukama braće iz Zajednice, a nekad reformirane braće (opservanata), da bi u razdoblju između 1432. i 1435. godine konačno prešlo na opservanciju. O tome: M. BIGARONI, “Passaggio del convento di S. Maria della Porziuncola all’Osservanza”, u: *Studi Francescani*, 84 (1987), str. 201-215.

⁷ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 84-85. Usp. *Mistici francescani. Secolo XV*, sv. III, Editrici Francescane, Milano, 1999.: o sv. Bernardinu, str. 575-681; o sv. Ivanu Kapistranskom, str. 769-796; o sv. Jakovu Markijskom, str. 801-813.

novih svojstva, koja se zasnivaju na propovjedništvu i teološkom studiju, gdje je prvo pretpostavljalo drugo, a drugo autoriziralo prvo. Takvo usmjerenje, s težištem na propovjedništvu i studiju, donijelo je bitnu promjenu u odnosu na ranije razdoblje: opservancija se iz *pustinje* preselila među *mnoštvo*⁸. Drugim riječima, izdvojena i od očiju javnosti zaštićena eremitorijalna boravišta, tako draga prvom opservantskom naraštaju, zamijenili su gradovi u koje se premješta drugi naraštaj; intezivnu kontemplaciju prvog naraštaja upotpunio je apostolski dinamizam (*contemplatio in actio*), a prvotnu priprostost i jednostavnost/neukost kvalitetna teološka naobrazba⁹; ukratko: prvotni eremitorijalni *silentium* zamijenio je dinamični *sermo* (podsjećamo da su sva “četiri stupa” bili neumorni i gorljivi propovjednici). Tako je, s gradovima, drugi opservantski naraštaj, teološki osposobljen i propovjednički raspoložen, istupio u javnost i stjecao poštovanje.

2. U FRANCUSKOJ

Nakon što je Konstanzanski sabor dekretom *Supplicationibus personarum* francuskim opservantima odobrio znatno više od onoga što su se oni usudili i pitati – među ostalim, autonomiju od braće iz Zajednice te pravo da mogu imati provincijske vikare i vlastitog generalnog vikara¹⁰ – to je za njih bio snažan poticaj. Na krilima te saborske povlastice generalni vikar fra Nikola Rodolphe (1415. - 1419.) već je iduće godine (1416.) sazvao francuske opservante na kapitul u Bressauiereu, gdje su doneseni (prvi) statuti francuske opservancije¹¹.

I dok su opservanti *Privilegium Constantiense* smatrali svojom pobjedom, dotle su ga braća iz Zajednice/konventualci, zajedno s generalnim ministrom, doživjeli kao poraz s kojim se

⁸ G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco: Storia dei frati Minori e del francescanesimo sino agli inizi del XVI secolo*, Padova, 2003., str. 312; ISTI, *Tra eremo e città. Studi su Francesco d'Assisi e sul francescanesimo medievale*, Edizioni Porziuncola, Assisi, 2007².

⁹ Kapistran je, primjerice, odredio da se korska molitva više ne recitira kako bi za studij ostalo više vremena. Usp. K. ESSER, *Pregled povijesti Franjevačkog reda*, Sarajevo, 1972., 122-123.

¹⁰ Premda je taj dekret, o kojem smo opširno pisali u prethodnom radu (vidi bilj. 1), *de facto* raskinuo jedinstvo Reda, *de iure* je to i dalje bila jedna obitelj pod istim vođom, generalnim ministrom.

¹¹ Tekst tih statuta u: D. DE GUBERNATIS, *Orbis seraphicus*, vol. III, Romae, 1684., str. 79-81.

nisu mirili, jer je *Privilegium* postao izvor učestalih napetosti, svađa i razdora između reformiranih (opservanata) i nereformiranih (braće iz Zajednice/konventualaca); problem koji će trajati cijelo stoljeće, sve do konačne podjele Reda 1517. godine.

U tim okolnostima napetosti i podjela, samo dvije godine nakon opservantskog kapitula u Bressauireu, održan je generalni kapitul u Mantovi (o kojem će biti riječi na slijedećim stranicama). Na njemu je generalni ministar Antonio iz Pereta (1411. - 1420.), uz podršku kapitulara (braće iz Zajednice) nastupio s namjerom poništenja autonomije francuskim opservantima, kao i svih drugih povlastica, saborskih i papinskih, što su ih oni u težnji za reformom Reda do tada već bili ishodili¹². No njegove se namjere nisu ostvarile jer se u borbu za opstojnost francuske opservancije, kao i njezine stečene povlastice, umiješala jedna znamenita osoba: fra Guillaume Josseaume – bivši pariški odvjetnik koji je napustio unosnu advokaturu, obukao franjevački habit i postao gvardijan u kolijevci francuske opservancije, u samostanu Mirabeau, – koji je francusku opservanciju umješno usmjeravao u željenom smjeru¹³. Otpor protivnika, tj. nereformiranih, na koncu je doživio još jedan težak udarac, zapravo konačni poraz: papa Martin V. je bulom *Romanum Pontificem* nedvosmisleno potvrdio konstanzanski *Supplicationibus personarum* (o čemu će također biti više riječi na slijedećim stranicama).

Nakon sabora u Konstanzu opservantski se pokret proširio i na južnofrancusko područje (Provansu). Prvo opservantsko boravište na tom području je Montepellier (1439.), gdje su gradske vlasti pozvale opservante da se nastane u njihovu gradu, a papa dao svoj pristanak¹⁴. Iz Montepelliera reforma se zatim proširila na druge provansanske gradove: Marsej (1451.), Saint-Pierre-de-Canon (1458.), Nicu (1460), Aix-en-Provence (1466.), Tarascon (1467.), Avignon (1469.), a oko 1446. zahvatio i akvitsanske gradove: Mirepoix, Orthez i Bastide de Sérou, odakle se proširila na Toulouse (1481.), Bordeaux (1487.) i Tulle (1491.)¹⁵.

¹² Vidi bilj. 50.

¹³ C. SCHMITT, "Josseaume (Gullaume)", *Dictionnaire de biographie française*, sv. XVIII, str. 798-799.

¹⁴ BF, *Nova series*, sv. I, Ad Claras Aquas, 1929., str. 89.

¹⁵ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 90-95; DIP, sv. VI, str. 1028; P. PÉANO, "L'osservanza in Francia", u: *Il rinnovamento del francescanesimo. L'osservanza* (Atti dell'XI Convegno internazionale, Assisi, 20-21-22 ottobre 1983), Assisi, 1985., str. 272-273.

3. U ŠPANJOLSKOJ

Opservancija na Iberijskom poluotoku – gdje su postojale tri franjevačke provincije: u Galiciji, Aragonu i Kastilji – javljaja u razdoblju Zapadnog raskola (1378. - 1417.)¹⁶. Kronološki ih je teško rekonstruirati iz dva razloga: zbog nedovoljno raspoloživih informacija te zbog činjenice da su začetnici opservantskog pokreta u tim provincijama djelovali neovisno jedan od drugoga¹⁷.

Budući da je Zapadni raskol unio nered u sve pore crkvenog života, taj nered nije mimoiša ni *fratres minores* na Iberijskom poluotoku. I upravo je taj sveprisutni nered bio povod da je Rodrigo Martínez de Lara, provincijal galicijske provincije sv. Jakova iz Compostelle, samoinicijativno dao ostavku na provincijalsku službu te, 1388. godine, dobio dopuštenje da se s nekoliko subraće povuče u eremitorij Valderrago (ili Robredillo) u Portugalu, koji je pripadao compostellanskoj provinciji. Godinu dana kasnije, točnije 12. srpnja 1389., rimskom papi Urbanu VI. (1378. - 1389.) obratio se glavni pokretač reforme u toj provinciji, brat laik Konsalvo Mariño, te od njega dobio podršku i zaštitu¹⁸. Premda je fra Mariño ostao vjeran rimskoj obedienciji, ipak su se vođe njegove skupine priklonile svom sunarodnjaku Pedru de Luni, koji je postao avignonski (protu)papa Benedikt XIII. (1394. - 1423.), kojemu se, uostalom, priklonila i njihova domovina, te ga zamolili (1407.) za “sanatio in radice” sedam opservantskih eremitorija¹⁹, koji su već postojali i bili pod provincijalovom upravom. Do godine 1432. broj se galicijskih/compostellanskih eremitorija popeo na jedanaest, a možda i trinaest eremitorija²⁰.

Prva obavijest o početcima opservancije u Aragonskom kraljevstvu i provinciji potječe iz 1389. godine, a pokrenula su je trojica braće koje je tadašnji kardinal-legat Pedro de Luna, a kasniji avignonski Benedikt XIII., egzencirao iz provincijalovih ovlasti²¹. Prava reforma započela je slijedeće godine (1390.), kada su osnovani eremitoriji u Manzaneri i Chelvi, a dodatno se učvrstila 1403. i 1413., kada su ustanovljena druga dva eremitorija, kod Gileta i

¹⁶ Španjolska se tijekom toga raskola priklonila avignonskom (protu)papi, dok je Portugal ostao vjeran rimskom papi.

¹⁷ DIP, sv. VI, str. 1025; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 93.

¹⁸ BF, sv. VII, str. 9.

¹⁹ BF, sv. VII, str. 355-356; I. DA VILLAPADIERNA, “L’osservanza in Spagna”, u: *Il rinnovamento del francescanesimo. L’osservanza*, str. 282.

²⁰ I. DA VILLAPADIERNA, *L’osservanza in Spagna*, str. 277-278.

²¹ AM, sv. IX, str. 96.

Segorbe²². Ta četiri eremitorija bila su jezgra od koje je Martin V. jednom bulom, od 26. srpnja 1424., ustanovio prvu opservantsku kustodiju u Španjolskoj²³, koja je uživala iste povlastice kakve je Konstanzanski sabor udijelio francuskim opservantima²⁴.

U Kastiljanskom kraljevstvu i provinciji opservancija se, zahvaljujući uglednim osobama, razvijala znatno brže. No i tu je za neke eremitorije teško odrediti točno vrijeme njihova nastanka. Svakako, u razdoblju između 1404. i 1417. Osnovani su eremitoriji sv. Miguela u biskupiji Cuenca, sv. Marije de la Rábida, Constantina, Medina del Campo, Arrizafa/Córoba (u kojemu je sveti Diego/Didak iz Alcaláe, † 1463., položio svoje redovničke zavjete), Nostra Segñora del Castañar, Villaverde, Arrévalo²⁵. Širenju opservancije u toj provinciji znatno je pridonio i jedan dekret, donesen 1413. na provincijskom kapitolu u Cuenci, kojim se daje mogućnost da se u svakoj kustodiji osnuje opservantski eremitorij u kojemu će se *ad litteram* opsluživati Pravilo. Novi zamah donio je Petar iz Villacresca († 1422.), njegovi učenici i nastavljači, među kojima sv. Petar Regaldo († 1456.), Petar da Satoyo († 1431.), Lope de Salazar y Salinas († 1463.), koji su nastavili reformu, ali neovisnu od opservantskog pokreta i, štoviše, s njim u kontrastu; željeli su ostati povezani s konventualskom Zajednicom i podređeni provincijalu. Nakon ustanovljenja eremitorija Aguilera (Domus Dei) i Abrojo (Scala Coeli) uslijedilo je osnivanje nove opservantske kustodije, s naslovom *Domus Dei*²⁶.

4. U DRUGIM EUROPSKIM ZEMLJAMA

Prvi franjevački samostan koji je u Njemačkoj prešao na reformu bio je samostan u Heildebergu (1428.), gdje su reformu donijeli francuski franjevci, točnije opservanti iz Tourške

²² BF, sv. VII., str. 285, 321, 379.

²³ BF, sv. VII, str. 615-616; Usp. I. DA VILLAPADIERNA, *L'osservanza in Spagna*, str. 278-279.

²⁴ BF, sv. VII, str. 632-633.

²⁵ BF, sv. VII, str. 332, 378-379, 383-384, 387-388, 391-392, 393, 399-400, 403-405.

²⁶ Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 85-90; 97-98; J. XIMÉNEZ DE SAMANIEGO, "Anales de la Riforma de la Orden Franciscana en España", u: *Archivo Ibero-Americano*, 8 (1948), 450-478; AA. VV., "Introducción a los orígenes de la Observancia en España. Las reformas en los siglos XIV y XV", u: *Archivo Ibero-Americano*, 17 (1957), str. 17-945; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 93-94.

provincije²⁷. Naime, supruga pfalačkog izbornog kneza, koja je bila francuskog podrijetla i već poznavala francuske opservante, željela je jednoga od njih imati za osobnog ispovjednika. Tako je u heildeberški samostan stigla i reforma, a dotadašnji su se članovi samostana (braća iz Zajednice/konventualci) morali priključiti opservanciji ili napustiti samostan; takav postupak, koji nije bio rijetka pojava, zasigurno nije konventualce mogao ispuniti ljubavlju prema opservantima. Nakon Heildeberga uslijedile su nove opservantske fondacije u Rouffachu u pokrajini Elzas (1437.), Pforzheimu (1443.), Tübingenu (1446.) i Nürnbergu (1447.)²⁸.

Iz Njemačke se opservancija zatim proširila u današnju Nizozemsku, gdje je nakon prvog eremitorija u Goudi, koje se spominje već 1418. godine²⁹, opservantski pokret sve više napredovao, a 1439. godine posve se ukorijenio i stabilizirao³⁰.

U Engleskoj, poslije prvog neuspjelog pokušaja 1405. godine, opservanti su se 1482. godine nastanili u Greenwichu, a u Irskoj već polovinom 15. stoljeća, o čemu svjedoči i neprekinuta lista provincijskih vikara koja počinje 1460. godine s Malahijom O'Clune kao prvim vikarom³¹.

Sa širenjem u zapadnoj i otočnoj Europi, opservancija se istodobno širila i po srednjoistočnoj Europi, u čemu je nemjerljiv doprinos imao neumorni putnik i gorljivi propovjednik, sv. Ivan Kapistran, jedan od četvorice "stupova" opservantskog pokreta³². Njegovim nastojanjem opservancija se afirmirala u Ugarskoj, Austriji, Češkoj, Poljskoj, gdje su opservantska boravišta osnivana velikom brzinom: Nagi-Kanizsa (1423.), Beč (1451.), Judenburg, Enzersdorf, Sankt-Pölten, Laukowitz (1455.), Brno (1482.), Krakov (1453.)³³, Bytom (1453.), Varšava (1454.), Kazli

²⁷ BF, sv. VII, str. 640-641, 659-660.

²⁸ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, str. 97; F. DOELLE, *Die Observanzbewegung in der sächsischen Franziskanerprovinz bis zum General kapitel von Parma 1529*, Münster, 1918; ISTI, *Die Martinianische Reformbewegung in der sächsischen Franziskanerprovinz im 15. und 16. Jahrhundert*, Münster, 1921.; DIP, sv. VI, str. 1028.

²⁹ *Bularium Franciscanum* (dalje: BF), sv. VII, Romae, 1904., str. 504.

³⁰ DIP, sv. VI, str. 1028.

³¹ DIP, sv. VI, str. 1028-1029.

³² Opširnije o tome: J. KŁOCZOWSKI, "L'Observance en Europe centrale-orientale au XV^e siècle", u: *Il rinnovamento del francescanesimo. L'osservanza*, str. 169-197. Usp. DIP, sv. VI, str. 1028.

³³ S osnutkom samostana u Krakovu, koji je bio posvećen sv. Bernardinu Sijenskom, jednom od promotora i "stupova" franjevačke opservancije (kanoniziranom: 24. svibnja 1450.), u Poljskoj se (a također i u Ugarskoj) za opservante uvri-

(1455.), Poznań (1457.), Lublin (1465.). Iz Poljske su reformirani prešli u Litvu, gdje su osnovali samostane u Vilniusu i Kaunasu (1468.), Týkoczynu (1479.), Gardinasu (1494., današnji bjeloruski Grodno, u blizini granice s Poljskom i Litvom)³⁴.

Veliku podršku fra Ivanu Kapistranskom, kao i cijelom opservantskom pokretu, pružala je i Sveta stolica, točnije papa kojega je iznjedrila upravo crkvena reforma, s ciljem da istu provede *in capite et in membris* – Martin V.

II. PONTIFIKAT MARTINA V.

1. IZBOR

Crkvene okolnosti u kojima je došlo do izbora Martina V. bile su vrlo žalosne: od 1378. do 1417. godine u Katoličkoj crkvi je vladala do tada neviđena podjela – *Zapadni raskol*, tijekom kojega su Crkva i papinstvo bili podijeljeni, najprije, na dvije suprotstavljene sfere ili “obedijencije”, rimsku i avignonsku, slijedom čega su postojala dvojica papa (rimski i avinjonski) i dvije papinske kurije (u Rimu i Avignonu). Obojica su papa bili čvrsto uvjereni u zakonitost svoga i nevaljanost suprotnog izbora. Na brojne poticaje o dobrovoljnoj odreci, u korist crkvenog jedinstva, obojica su odgovarala: *Non possumus*, jer su jedan i drugi odreknuće smatrali kao izdaju istinitosti i nijekanje apostolskog naslijeđa. Sa saborom u Pisi (1409.), koji se okupio da otkloni to žalosno stanje, dolazi do još veće konfuzije: sabor je, naime, izabrao Aleksandra V. (26. lipnja 1409) pa se time Crkva našla u još težem položaju jer je dobila i trećeg papu; “opaki dualizam” prerastao je u “prokletu trojstvo”³⁵. Raskol se, dakako, odrazio na sve pore crkvenog života: biskupije, Redove i sve vjernike, koji nisu znali tko je pravi a tko krivi papa. U Franjevačkom redu je, primjerice, nastala takva konfuzija da je Red imao toliko generalnih ministara koliko je bilo “obedijencija”: dva na početku raskola, a tri od 1409. godine; slično je stanje bilo i u Provincijama koje su na čelu imale više provincijala, ovisno o broju papâ³⁶.

ježio naziv koji je i danas u uporabi: “bernardini”. Usp. DIP, sv. I, Roma, 1974., str. 1389.

³⁴ Ovdje namjerno izostavljam Hrvatsku i Bosnu, za koje bi trebao jedan poseban rad, koji u dogledno vrijeme namjeravam i objaviti.

³⁵ H. JEDIN, *Breve storia dei Concili*, Herder-Morcelliana, Roma-Brescia, 1989^s., str. 100.

³⁶ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 77-80; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 90.

Da se otkloni to nezapamćeno zlo, u Konstanzu se, malom gradiću na Bodenskom jezeru, zahvaljujući njemačkom caru Žigmundu Luksemburškom (1410. - 1437.), koji je nosio i krunu ugarsko-hrvatskoga kralja, okupio jedan od najvećih crkvenih sabora u povijesti kršćanstva, koji je po mjestu okupljanja nazvan Konstanzanski sabor (1414. - 1418.). Osim obrane pravovjerja od Wyclifova i Husova krivovjerja (*causa fidei*)³⁷, sabor je u svoju *agendu* uvrstio i druge dvije zadaće – uspostava crkvenog jedinstva (*causa unionis*) i obnova Crkve (*causa reformationis*) – od kojih je crkveno jedinstvo imalo prioritetni značaj. I doista, nakon što je jedan od papa pobjegao sa sabora, zatim uhićen i svrgnut (pisanski Ivan XXIII.)³⁸, drugi dragovoljno odstupio (rimski Grgur XII.), a treći također svrgnut (avignonski Benedikt XIII.), Konstanzanski je sabor, temeljem dekreta *Haec santa synodus*³⁹ i proglašenja *sede vacante*, konačno mogao pristupiti izboru novoga pape.

³⁷ Odgovor Konstanzanskog sabora na zablude engleskog i češkog teologa, “Errores Johannis Wyclif” i “Errores Johannis Hus”, vidi: H. DENZINGER – A. SCHÖNMETZER, *Enchiridion Symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, Herder, Barcinone-Friburgi Brisgoviae-Romae, 1976., str. 316-325.

³⁸ Ivan XXIII. (1410.-1415.) je naslijedio pisanskoga Aleksandra V. (1409.-1410.) i formalno je on, u dogovoru s carem Žigmundom, bio sazivač sabora, kojega je i otvorio 5. studenoga 1414. U Konstanzu je stigao s brojnim talijanskim prelatima i nadao se da će ga sabor potvrditi kao jedinog zakonitog papu. No kako je sabor odlučio da se ne glasa po glavama (*per capita*) već po nacijama (*per nationem*), većinska talijanska nazočnost svela se samo na jedan glas i, u odnosu na preostala četiri glasa (po jedan su glas imali Francuzi, Nijemci, Englezi i kardinalski zbor), bila je u manjini. Ivan XXIII. je procijenio da u takvim konstelacijama nema puno izgleda, a uz to se i bojao da mu se čak moglo i suditi zbog njegovih prijašnjih pogrešaka, te se odlučio na bijeg: noću, 20. ožujka 1415., preobučen u konjušara, pobjegne na jednom malom magarcu u Schaffhausen, pouzdavajući se u vojvodu Fridricha Tirolskoga s kojim je još prije sklopio ugovor o zaštiti; iz izbjeglištva je stalno ometao rad sabora s nakanom da se razide, ali mu to nije uspjelo. Upravo protivno: sabor je nastavio s radom, a Ivan XXIII. je uhićen te je kao uhićenik 27. svibnja doveden u Radolfzell i naposljetku, 29. svibnja, svrgnut zbog toga što je svojim sramotnim bijegom poticao raskol, zbog simonije i sablažnjiva života. Usp. H. JEDIN, *Breve storia dei Concili*, str. 103-104; K. BIHLMEYER – H. TUECHLE, *Storia della Chiesa, vol. III: L'epoca delle riforme, Morcelliana, Brescia, 1990.*, str. 73.

³⁹ Navedeni dekret, donesen 6. travnja 1415., ključni je saborski dokument za otklanjanje “prokletog trojstva”. U njemu se, na temelju maksimalno izražene konciliarističke ekleziologije, izjavljuje da sabor predstavlja Katoličku crkvu, da bez posredništva ima vlast od Krista i da se zakonito sastao u ime Duha Svetoga te mu se svi, uključujući i papu, moraju pokoriti u pitanjima koja se tiču vjere, uklanjanja raskola i obnove Crkve u njezinoj glavi i udovima (*in capite et in membris*). Vidjeti: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, a cura di G. Alberigo ed altri, EDB, Bologna, 1991., str. 409-410. Oko ovog dekreta i njegove dogmatске i(li) disciplinske vrijednosti vodile su se među povjesničarima i teolozima

Konklave su održane u Trgovačkom centru u Konstanzu. Započele su 8. studenoga 1417. navečer i u njih su ušla 53 izbornika: 23 kardinala i 30 izbornika koje je izabrao sabor (po šest iz svake nacije). Tri dana poslije izbornici su obavili zadaću: 11. studenoga za papu su izabrali kardinala Oda Colonna, rođenog 1368. godine u Genezzanu blizu Rima, koji je uzeo ime Martin V. (1417. - 1431.), po sv. Martinu iz Toursa († 397.) čiji se blagdan slavio na dan njegova izbora⁴⁰.

2. PONTIFIKAT

Koncilski papa bio čovjek koji je imao malo prijatelja, ali i jedva neprijatelja⁴¹. Bio je Rimljanin, prvi i jedini papa iz plemićke obitelji Colonna, kojega je za kardinala imenovao papa rimske obediencije, Inocent VII. (1404. - 1406.); unatoč tome, Colonna se priklonio pisanskoj obedienciji i Ivanu XXIII., s kojim je zajedno pobjegao sa sabora, ali se ubrzo i odvojio od njega te se vratio u Konstanzu. U svakom slučaju, njegov *curriculum* bio je

brojne rasprave, koje su još uvijek otvorene. Tako, primjerice, povjesničar Karl August Fink (rođen upravo u Konstanzu 1904., †1983.), a slično njemu i teolog Hans Küng, smatra kako "koncil u Konstanzu treba u njegovom potpunom tijeku smatrati ekumenskim i njegove dekrete kao općenito obvezujućim" (K. A. FINK, "Koncil u Konstanzu. Martin V", u: H. Jedin (ur.), *Velika povijest Crkve*, sv. III/II, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., str. 530), što razvidno sugerira da *Haec sancta* ima trajnu dogmatsku vrijednost. Međutim, prevladavajuće tumačenje ide u drugačijem smjeru, a predvodi ga Mario Fois, moj profesor na Papinskom Sveučilištu Gregoriana; on je 1975. godine objavio dva članka u "La Civiltà Cattolica u kojima je donio najiscrpniju analizu spomenutog dekreta i zaključio posve suprotno od onoga što misle gore spomenuti njemački povjesničar i teolog. Prema njemu, *Haec sancta* nema karakter dogmatske definicije, jer nijedna od nazočnih skupina na saboru nije pomišljala na dogmatski definiran dekret. K tome, smatra on, dekretu nedostaju bitni elementi karakteristični za jednu dogmatsku definiciju, tj. pozivanje na Sveto pismo i Predaju, odnosno termini ka što su "haereticus" ili "anathema sit", a također i eksplicitna svijest te crkvene skupštine o nezabludivosti. Naprotiv, zaključuje Fois, dekret je disciplinske naravi, usmjeren na otklanjanje Raskola i spašavanje rada sabora, koji je bijegom Ivana XXIII. doveden u krizu. Usp. M. FOIS, "Il concilio di Constanza nella storiografia recente", u: *La Civiltà Cattolica*, II (1975), str. 11-27; ISTI, "Il valore ecclesiologico del decreto 'Haec Sancta' del concilio di Constanza", u: *La Civiltà Cattolica*, II (1975), str. 138-152.

⁴⁰ CL. RENDINA, *I papi. Storie e segreti*, Newton & Compton editori, Roma, 2005^{s.}, str. 563; *Il grande libro dei Papi*, (a cura di M. Greschat-E. Guerriero), Edizioni San Paolo, Cinisello Balsamo (Milano), 2000^{s.}, str. 391; J. N. D. KELLY, *Vite dei papi. Le biografie degli uomini che guidarono 2000 anni di storia della Chiesa*, Piemme, Casale Monferrato, 1995., str. 403; *I papi e gli antipapi. La storia della Chiesa attraverso i profili biografici e le immagini dei suoi pontefici*, (a cura di B. Andreoli e altri.), Strumenti TEA, Torino, 1993., str. 98.

⁴¹ K. A. FINK, *Koncil u Konstanzu*, str. 531.

idealna za kompromis; izbornici su to prepoznali i izabrali ga za nositelja papinske tijare; njegovim izborom u Crkvi i zapadnom kršćanstvu je, poslije 39 godina raskola, ponovno uspostavljeno jedinstvo. S tijarom na glavi (*triregnum*) i “ribarevim prstenom” (*anulus piscatoris*) na ruci, novoizabrani je papa odmah preuzeo vođenje sabora pred kojim je još, nakon što je otklonjen raskol i pobijene “errores” engleskog i češkog propovjednika (Wyclifa i Husa), stajao osobiti predmet – reforma (*causa reformationis*).

Prija Martinova izbora sabor je već bio objavio reformski dekret *Frequens*⁴², a poslije njegova izbora i pod njegovim vodstvom objavljeno je, 21. ožujka 1418., još sedam dekreta koji su se odnosili na opću obnovu⁴³. U njima su dotaknuti razni aspekti crkvenog života, među kojima i oprosti udijeljeni nakon smrti Grgura XI. (1370. - 1378.), posljednjeg zakonitog pape prije Zapadnog raskola, te dispense za neobavljanje službe a uključivale su “beneficium”: prvo (oprosti) je bilo poništeno, a drugo (dispense) opozvano u skladu s načelom: *beneficia propter officia* (prihodi, tj. ekonomsko uzdržavanje, vrijede samo za onoga tko obavlja crkvene službe s time povezane). Uz to, kler se, nakon gotovo četrdesetogodišnjih problema i vrludanja tijekom Raskola, poziva na život u jednostavnosti i umjerenosti, a oni koji su zaređeni pomoću simonije su suspendirani⁴⁴.

Ipak, što se tiče reforme, treba kazati da Konstanzanski sabor, imajući u vidu dugogodišnje stanje poremećenosti u kojemu se Crkva nalazila tijekom tih raskolničkih godina, i nije učinio bog zna što puno i značajno; reforma je bila limitiranog dosega, a viša specijalna pitanja dogovorena su konkordatima između pape i europskih nacija (engleske, njemačke, francuske i španjolske)⁴⁵. Razloga za tu reformsku limitiranost je nekoliko,

⁴² U tom dokumentu, objavljenom mjesec dana prije Martinova izbora, točnije 9. listopada 1417., među ostalim se određuje kako se sabor ima održavati najprije svakih pet godina, zatim svakih sedam i na kraju stalno svakih deset godina; saziva ga papa, a ako on to ne učini, onda se sabor može sam okupiti i ostvariti stalnu obnovu Crkve. Vidjeti: *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 438-439. Usp. K. SCHATZ, *Storia dei Concili. La Chiesa nei suoi punti focali*, EDB, Bologna, 2012., str. 129-131; L. MEZZADRI, *Storia della Chiesa tra Medioevo ed Epoca Moderna 1. Dalla crisi della Cristianità alle Riforme*, CLV-Edizioni, Roma, 2001., str. 103-114.

⁴³ *Conciliorum Oecumenicorum Decreta*, str. 447-450.

⁴⁴ U. DEL'ORTO – S. XERES, *Manuale di storia della Chiesa, vol. III: L'epoca moderna*, Morcelliana, Brescia, 2017., str. 23.

⁴⁵ Usp. *Racolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la Santa Sede e le autorità civili*, a cura di A. Mercati, vol. 1, Tipografia Poliglotta Vaticana, Roma, 1954²., str. 144-168.

ali se mogu zgusnuti u tri glavna: reformske ideje nisu bile temeljito pripremljene i jasne; crkveni prelati nisu pokazivali previše žara i volje za reformu; isto su držanje, zbog raznih političkih i nacionalnih interesa, pokazivali i europski vladari⁴⁶.

Konstanzanski sabor je završio je 22. travnja 14818. odlukom o sazivu novoga sabora za 1423. godinu u Paviji. Nakon zatvaranja sabora, papa je još neko vrijeme ostao u Konstanzu; car Žigmund mu je predlagao da premjesti rezidenciju u Njemačku nudeći mu Basel, Mainz i Strasbourg kao mjesta boravka, dok ga je francuski kralj Karlo VI. (1380. - 1422.) nagovarao da se preseli u Avignon; no on je uljudno odbio obojicu, svjestan da je Rim povijesno sjedište iz kojega Kristov vikar vodi Crkvu. U svibnju je napustio Konstanzu te, preko Berna i Ženeve, prešao u Italiju; u listopadu je stigao u Milano, gdje je posvetio glavni oltar u milanskoj katedrali koji je još bio u izgradnji, a zatim je pošao u Mantovu i ondje ostao tri mjeseca; u Rim još nije mogao jer su napuljska okupacija Rima i anarhija u Papinskoj Državi (koja je nakon Bonifacija IX. [1389. - 1404.] zapala u tešku krizu), sprječavali njegov povratak u apostolsko sjedište. Nakon što je u veljači 1419. stigao u Firencu, gdje je ostao gotovo godinu i pol dana te se u međuvremenu nagodio s mjesnim moćnikom Bracciom da Montone (kojemu je u zamjenu za Bolognu prepustio Perugiu i Asiz, s umbrijskom okolicom) i sklopio mir s napuljskom kraljicom Ivanom II. Anžuvinskom (1414. - 1435), temeljem kojega je napuljska vojska napustila Rim, Martin V. je konačno, 30. rujna 1420., mogao ući u Vječni grad, gdje su ga dočekali oduševljeni Rimljani koji su poslije 135 godina opet mogli vidjeti svoga sugrađanina na Petrovoj stolici⁴⁷.

Rim je bio u ruševnom i zapuštenom stanju i s papinim su dolaskom/povratkom uslijedile godine raznovrsne i velikodušne obnove: crkvene (freske u sv. Ivanu Lateranskom, sv. Mariji Velikoj, sv. Klementu); infrastrukturne (ceste, mostovi te utvrde grada i bliže okolice); kulturološke (otvaranje papinske kancelarije humanistima); upravne (u gradu Rimu i Papinskoj Državi). U obnovi Papinske Države papa se uglavnom oslanjao na vlastitu obitelj i rodbinu; u izvanredno teškom položaju u kojem se nalazio nakon svoga povratka iz Konstanze papi su bili potrebni ljudi od apsolutnog povjerenja kako bi mogao ostvariti svoje planove,

⁴⁶ K. BIHLMEYER – H. TUECHLE, *Storia della Chiesa*, vol. III, str. 75.

⁴⁷ CL. RENDINA, *I papi*, 565.

a njih je ponajviše pronalazio u svojoj razgranatoj rodbini, koju je zatim ženidbenim vezama povezao s raznim velikaškim kućama. Taj oslonac na rodbinu i favoriziranje vlastite kuće, a time i bogaćenje, dakako, da je “mirisalo” na nepotizam. No, za razliku od onog optužujućih razmjera, kakav će se pojaviti i ustaliti koji pontifikat kasnije s renesansnim papinstvom, nepotizam Martina V. se može okvalificirati kao nužni i tehnički, s ciljem uspostave i konsolidacije vlasti u Papinskoj Državi koja je uslijed dugih raskolničkih godina bila predmet raznih presizanja, otuđena i, rekosmo, u dubokoj krizi.

374

Držeći se odredaba saborskog dekreta *Frequens*, Martin V. je 1423. godine, u točno predviđenom roku, nakon pet godina, sazvaio sabor u Paviji, koji je uskoro premješten u Sienu. No zbog slabog broja posjetitelja i skrajnje opasnih političkih prilika, papa je raspustio sabor. Da bi zadovoljio slovu saborskog dekreta o sazivanju sabora (svakih pet, sedam i deset godina), papa je poslije neuspjelih pokušaja u Paviji i Sieni ponovno, nakon sedam godina, 1431. godine, sazvaio novi sabor te odredio Bazel kao mjesto njegova održavanja. No doživio je moždani udar od kojega je i umro 20. veljače 1431., a da nije dočekaio saborsko otvaranje; ono je čekalo njegova nasljednika (Eugena IV.). Martin V. je pokopan u papinoj katedrali, bazilici Sv. Ivana Lateranskoga, a natpis na njegovu grobu označuje ga i slavi kao “temporum suorum felicitas” (sreću svoga doba). Ta pohvala i nije posve neutemeljena, jer su Rim i Papinska Država s njime ušli u novo razdoblje. Svome nasljedniku ostavio je relativno sređenu državu, a time i osnovicu s koje je Rimsko-katolička crkva smirenije nego ranije mogla očekivati daljnji politički i koncilski razvitak⁴⁸. Relativno snažan rukopis Martin V. je ostavio i Franjevačkom redu. Svojim preporukama i službenim aktima nastojao je da se započeta reforma/opservancija ostvari do kraja, ali je pred kraj života, promijenio načelo od kojega gotovo cijeli svoj pontifikat nije skretao.

III. GENERALNI KAPITULI: OD MANTOVE DO ASIZA

1. U MANTOVI (1418.)

O blagdanu Duhova 1418. godine u Mantovi je održan generalni kapitul Franjevačkog reda, prvi nakon ekumenskog sabora

⁴⁸ K. A. FINK, *Koncil u Konstanzu*, str. 535; CL. RENDINA, *I papi*, 566.

u Konstanzu. Kapitul je održan u samostanu Sv. Franje i u franjevačku je historiografiju ušao zbog nekoliko stvari. Ponajprije zato što je na njemu, ne u svojstvu službenog kapitularca već kapitulskog propovjednika, bio prisutan i fra Bernardin Sijenski, jedna od vodećih osoba tadašnjeg opservantskog pokreta u Italiji, koji je za vrijeme Mantovskog kapitula držao propovijedi u tom gradu te je bio pozvan da i kapitularcima održi svoju poticajnu riječ; gorljivi propovjednik rado je prihvatio poziv i kapitularcima govorio o Božjoj ljubavi. Drugo zbog čega je taj kapitul bio poseban jest njegova otvorenost za javnost. Naime, osim što su bili oduševljeni činjenicom da se u njihovu gradu održava tako značajan događaj, kao što je opće saborovanje Manje braće, Mantovanci su tijekom kapitula mogli slušati propovijedi znamenitih franjevačkih propovjednika, među kojima i već spomenutog Bernardina Sijenskoga, ali i pratiti izlaganja učenih franjevačkih profesora, jer su samostanska vrata za jedno i drugo, propovijedi i izlaganja, bila svima otvorena⁴⁹. Treća i, ujedno, najznačajnija stvar zbog koje je Mantovski kapitul ušao i ostao zapamćen u franjevačkoj povijesti jest objava novih statuta Reda, pomoću kojih je generalni ministar Antonio iz Pereta, spomenusmo, namjeravao poništiti autonomnost francuskih opservanata, kao i sve druge povlastice koje su opservanti do tada već bili ishodili⁵⁰.

Artikulirani u 27 članaka – koji se sadržajno i naredbodavno u velikoj mjeri naslanjaju na statute koji su 1411. donesene na generalnom kapitolu u Rimu (dok se rimski oslanjaju na statute koji su 1405. objavljeni na generalnom kapitolu u Monacu⁵¹) – Mantovski statuti odražavaju tadašnje stanje u Redu, koji je *de facto* podijeljen na dva bloka: manjinski opservantski, koji teži za opsluživanjem Franjina pravila *ad litteram* i *sine glossa*, i većinski “konventualski” (samostanski) ili “klaustralni”⁵², koji nastoji to isto, ali u blažem obliku, poglavito u zavjetu siromaštva. Od svih članaka posebno je, s obzirom na opservantski pokret, zanimljiv

⁴⁹ C. CENCI, “Antonio da Pereto, Ministro generale O.F.M. e i Capitoli generali di Roma (1411) e di Mantova (1418)”, u: *Archivum Franciscanum Historicum* (dalje: AFH), 55 (1962), str. 479-480.

⁵⁰ *Isto*, 479.

⁵¹ *Isto*, str. 478.

⁵² Obadva se naziva, “konventualski” i “klaustralni”, pojavljuju u papinskim dokumentima da bi ih se razlikovalo od “braće iz opservancije” (*regularis observantiae*). Usp. *Ad perpetuam rei memoriam*, u: BF, sv. VII, str. 692-695; *Ad perpetuam rei memoriam*, u: BF *Nova series*, sv. I, str. 2-12; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, Roma, 1994², str. 100.

upravo posljednji, 27. članak, u kojem generalni ministar i kapitularci (*reverendus pater Generalis cum toto Capitulo universo*) određuju slijedeće: (budući da u svakoj provinciji postoji samo jedna “obedijencija”) sva su braća, bilo kojeg stanja i statusa, dužni slušati svoje *ministres* (tj. poglavare: provincijale i gvardijane) i sudjelovati na provincijskim kapitulima, kako propisuju Statuti, te ni na koji način ne smiju odbiti poslušnost svojim ministrima/poglavarima, koji su izabrani na tim kapitulima, niti izabrati ili pomišljati činiti što drugo u njihovim boravišnim mjestima. Ako bi se tko od braće usudio kršiti donesene odredbe, upao bi u neposlušnost i nadležni ga ministri trebaju strogo kazniti, sukladno težini njegova prijestupa/neposlušnosti⁵³.

No nedugo iza toga opservante je uzbunio još jedan događaj. Naime, da bi se spriječio napredovanje opservantskog pokreta, u Redu se proširio lažni glas, popraćen čak i lažnim pismom koje je kružilo među braćom, u kojem se tvrdilo da je papa Martin V. navodno opozvao sve povlastice koje je opservantima udijelio Konstanzanski sabor. Doznajući za te insinuacije, o kojima su ga izvijestili francuski opservanti, koje je Red (Zajednica) najviše i progonio, Martin V. je 7. svibnja 1420. objavio bulu *Romanum Pontificem* kojom je, opovrgnuvši bilo kakav dokument/pismo koje mu se navodno pripisuje, jasno dao do znanja da sve što je odredio konstanzanski dekret *Supplicationibus personarum* i dalje, nepovredivo i nepromjenjivo, ostaje na snazi⁵⁴.

⁵³ “Item, cum unaquaeque provincia, una et eadem atque integra obedientia debeat congaudere, ne diversitas in obediendo appareat, ideo mandat reverendus pater Generalis cum toto Capitulo universo, quod omnes fratres nostri Ordinis, cuiuscumque conditionis et status existant, suis Ministris, in quorum provinciis eos morari contingerit, in omnibus debeant et teneantur obedire, ad sua provincialia capitula ire et accedere, modo statutorum diligentius servato; et guardianos atque officiales in huiusmodi capitulis facto set institutos nullatenus refutent, nec alios, loco eorum, instituant seu facere praesumant. Quod si aliquis ipsorum contra huiusmodi mandatum attentare praesumpserint, poena contumacis inobedientiae se noverit incursum, et pro Ministros acriter puniatur, secundum qualitatem et quantitatem talis delicti inobedientiae”, C. CENCI, *Antonio da Pereto*, str. 500.

⁵⁴ “[...] declaramus, nostrae intentionis et voluntatis [...] dicta decreta, statuta et ordinata in suo robore permanere [...]”, BF, sv. VII, br. 1448, str. 534b. Usp. L. WADDINGUS, *Annales Minorum seu trium Orinum a S. Francisco institutorum* (dalje: AM), sv. X, str. XII-XIII; M. FOIS, “I papi e l’Osservanza minoritica”, *Il rinnovamento del francescanesimo. L’osservanza. Atti dell’XI Convegno internazionale*, Assisi, 20-21-22 ottobre 1983, Assisi, 1985., str. 46; L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, Roma, 1994²., str. 100.

2. U FORLIJU (1421.), FERRARI (1424.) I CASALE MONFERRATO (1427.)

Nakon Mantove uslijedio je novi generalni kapitul u Forliju 1421. godine. Kako trenja i razilaženja u Redu nakon Mantovskog kapitula, pa ni nakon bule *Romanum Pontificem*, nisu prestajala, Martin V. je, u vidu oporavka i jedinstva Reda, uputio kapitularcima pismo *Cum Ordo* (14. travnja 1421.), u kojem preporučuje kapitularcima da za generalnog ministra izaberu nekoga tko je sklon opservantskoj reformi⁵⁵. Kapitularci su za generlanog ministra izabrali fra Angela Salvettia (1421. - 1423.), franjevca iz Siene⁵⁶, pod čijim je vodstvom generalni kapitul u Forliju donio neke vrlo važne odredbe. Premda brojne⁵⁷, samo dvije posljednje govore o reformi i reformiranima, ali u nepoželjnom smislu. Pretposljednja odredba, kako je donosi kroničar Glassberger, govori o izopćenju one braće koja bi uskratila poslušnost provincijalima i drugim poglavarima Reda, od koje može osloboditi samo generalni ministar⁵⁸; u njoj se – unatoč dekretu Konstanzanskog sabora *Supplicationibus personarum*, osnaženom bulom *Supplicationibus personarum* pape Martina V. – i dalje uočava nepopustljivost većinskog dijela Reda (braće iz Zajednice, tj. *fratres conventuales*) spram manjinskog dijela (*fratres de observantia*)⁵⁹. Posljednja se pak odnosi na generalnog ministra kojemu se daju ovlasti da može osloboditi/dispenzirati braću u svim slučajevima i stvarima koje su teške za opsluživati, tako da je završni dio rečenice: “[...] salva tamen semper Ordinis

⁵⁵ “[...] Siquidem ita diligentes in electionem Generalis vestri vos adhibentis, ut discussis atque mature consideratis omnibus rebus ad huiusmodi electionem, quemadmodum decens est iuxta Ordinis statuta, pertinentibus, intelligamus electionem hanc ceteris aliis rebus preposuisse”, *Cum ordo* u: E. BULLETTI, “Angelo Salvetti (c. 1350-1423) in documenti dell’Archivio di Siena”, u: AFH, 54 (1961), str. 80-81.

⁵⁶ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae Ordinis Fratrum Minorum*, Friburgi Brisgoviae, 1909., str. 95; R. PRATESI, “Angelo Salvetti Generale O.F.M. (10 maggio 1421 – 6 ottobre 1423)”, u: AFH, 54 (1961), str. 110.

⁵⁷ Franjevački kroničar Nikola Glasberger († 1508.) navodi 34 odredbe koje nisu numerirane. Usp. “Chronica fratris Nicolai Glassberger”, u: *Analecta Franciscana sive Chronica aliaque varia documenta ad historiam Fratrum Minorum spectantia*, vol. 2, Ad Claras Aquas (Quaracchi), 1887., str. 274-277.

⁵⁸ “[...] inobedientes sententiam excommunicationis incurrant, a quo nullus inferior Generali possit ipsos [...] absolvere”, *Chronica fratris Nicolai Glassberger*, str. 277.

⁵⁹ Obadva ta izraza (“tam conventuales quam de observantia”) u svojoj Kronici upotrebljava franjevački kroničar iz toga doba, Bernardin Aquilanski († 1503.). Usp. BERNARDINUS AQUILANUS, *Chronica fratrum minorum observantiae*, (Ex autographo primum edidit fr. Leonardus Lemmens O.F.M), Romae, 1902., str. 27.

bona reformatione”⁶⁰ ne samo suvišan već i proturječan. No ima li se u vidu tko su bili sudionici generalnog kapitula u Forliu – ministri, kustodi, profesori teologije itd., dakle, članovi koji su u Redu uživali brojne oproste, povlastice i milosti te (zbog toga i) nisu bili najuzorniji članovi franjevačkog bratstva – onda je svaki kakav komentar suvišan⁶¹.

Stanje se, s obzirom na opservante, nije popravilo ni na slijedećim generalnim kapitulima, u Ferrari (1424.) i Casale Monferrato (1427.), kada se na čelu Reda nalazio novi generalni ministar, Antonio da Massa Marittima (1424.-1430.), izabran na kapitolu u Ferrari, koji “publicus erat Observantiae adversarius”. Budući da je generalni ministar bio takav, čemu su se onda opservanti mogli nadati na kapitulima pod njegovim vodstvom doli nerazumijevanju i osudama. Ta je riječ čak i blaga imaju li se u vidu razne osude, zabrane i izopćenja koja su pljuštala na račun opservanta i njihove legitimne želje za reformom; štoviše, kapitul u Casale Monferrato im je čak zabranio nazivati se “opservantima”⁶². Nepomirljivost među dvjema strujama (reformskom/opservantskom i konventualskom) bila je više nego očita, a raskol sve dublji.

3. BLAGONAKLONOST MARTINA V.

Uviđajući da je stanje u Franjevačkom redu poprimilo obrise sve izraženije netrpeljivosti, izravno se umiješao papa Martin V. Budući je vrlo uvažavao Red manje braće⁶³, taj “mirabilis homo”, kako ga opisuje kroničar Aquilanski, je želio “totum ordinem sancti Francisci reformare” te uspostaviti “pacem, concordiam et unitatem omnium fratrum”⁶⁴. Stoga je nakon dvije intervencije,

⁶⁰ *Chronica fratris Nicolai Glassberger*, str. 277.

⁶¹ Usp. R. PRATESI, *Angelo Salvetti Generale O.F.M.*, str. 98-99.

⁶² “Haec de habitu et nomine contra Fratres Observantiae condita fuisse”, *Chronica fratris Nicolai Glassberger*, str. 286-287. Usp. H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 96.

⁶³ Potrebno je istaknuti da je “mirabilis homo” izdanak rimske velikaške obitelji Colonna, koja je nekoć vodila beskompromisnu borbu sa suparničkom obitelji Gaetani, iz koje je potjecao Bonifacije VIII. (1294. - 1303.). U toj borbi između dviju velikaških obitelji podršku su Colonnama (osobito u tzv. “Proglasu iz Lunghezza” (*Manifesto di Lunghezza*, 1297.) pružali i pojedini su franjevci, među kojima i pjesnik fra Jakopone iz Todia Tu franjevačku podršku za biti ili nestati njegove obitelji Martin V. zasigurno nije zaboravio pa je zbog toga, kao prvi papa iz te obitelji, vrlo cijenio Franjevački red i kao papa mu želio pomoći. Usp. F. COSTA, “Jacopone da Todi (†1360)”, u: *Mistici francescani. Secolo XIV*, vol. II, Editrici Francescane, Milano 1997., str. 39.

⁶⁴ BERNARDINUS AQUILANUS, *Chronica*, str. 27.

kojima je dao podršku reformi (bula *Supplicationibus personarum* i pismo *Cum Ordo*), uslijedila i treća: 1429. godine je za generalnog vikara postavio fra Vilima iz Casale Monferrato, franjevca sklona reformi i pomirljiva prema opservantima, koji je nekoć bio prokurator Reda u Rimskoj kuriji (*in romana curia*)⁶⁵.

Sama činjenica da se Rimaska kurija, odnosno papa, izravno umiješala u zbivanja u Redu svjedoči najmanje o tri činjenice: da se Franjevački red nalazio u moralnoj i disciplinskoj krizi; da poglavari Reda, poglavito generalni ministri, nisu bili na visini svoje zadaće s obzirom na njegovu obnovu: isključivo su dolazili iz redova neformiranih (Zajednice) čije su interese zastupali na štetu reforme i onih koji su tu reformu konstantno zastupali (opservanti); unutar Reda profiliraju se ideje i stavovi koji će u idućih osam desetljeća obilježavati povijest Franjevačkog reda: dok se s jedne strane nezaustavljivo probija i širi reforma, koja pred netolerantnim poglavarima utočište i zaštitu traži (i pronalazi!) kod pape, dotle je, s druge strane, nepopustljiv stav braće iz Zajednice da se odreknu svojih legitimno postignutih ublažavanja Pravila. Na djelu su dakle dva oprečna stanja, dva različita bloka, dva nepomirljiva smjera. Temelji još uvijek jedinstvenog Reda sve su se jače klimali pred ugrozom koja se zvala raskol. Krivnju za takvo stanje, u svakom slučaju i prvenstveno, snose poglavari Reda, generalni ministri, koji ne samo da ne uvažavaju glasove, težnju i volju opservanata za reformom Reda, nego ih, k tome, još i etiketiraju kao neprijatelje, buntovnike i pobunjenike⁶⁶. Umjesto da budu "oci" (*patres*) jednima i drugima, generalni su ministri, stajući na stranu protivnika opservancije, *via facti* postali "očuhom svoje najbolje djece"⁶⁷ (opservanata); umjesto braće (*fratres*), bili su, brojni primjeri to svjedoče, njihovi protivnici, tužitelji i progonitelji.

Pa ipak, unatoč tome što im obespravljeno, nepravedne kvalifikacije, zatvori i izopćenja od strane generalnih kapitula i poglavara Reda nisu bili neuobičajena pojava⁶⁸, opservante to i nije previše zbunjivalo, a još manje spriječilo i(li) ugušilo njihovu težnju za reformom. Kad već nisu imali podršku u vlastitim

⁶⁵ AM, sv. X, str. 167.

⁶⁶ G. HOFER, *Giovanni da Capestrano. Una vita spesa nella lotta per la Chiesa*, Aquila, 1955., str. 164-165.

⁶⁷ K. ESSER, *Pregled povijesti Franjevačkog reda*, Sarajevo, 1972., str. 120.

⁶⁸ "[...] et poena carceris puniatur, et nihilominus sectiam excommunicationis incurrat", *Chronica fratris Nicolai Glassberger*, str. 286-287.

poglavarima, oni su je, rekosmo, našli u Svetoj stolici, papama, od kojih su, osim razumijevanja i zaštite, ishodili brojne bule kojima se ozakonjuje njihova legitimna težnja za obnovom Reda i dopušta osnivanje samostana. U tome je posebno bio neumoran “mirabilis homo”, Martin V., u čijem pontifikatu nastaju brojni samostani opservantskog usmjerenja, ne samo na Apeninskom poluotoku nego diljem Europe. Razvidno svjedočanstvo o tome pruža *Bullarium Franciscanum*, poglavito svezak VII, koji sadrži brojne bule kojima je papa Colonna ozakonio postojanje opservantskih samostana u Italiji, Francuskoj, Njemačkoj, Lotaringiji, Ugarskoj, Portugalu, Španjolskoj⁶⁹ te, bulom *Piis supplicum*, od 9. srpnja 1430., i u Dalmaciji⁷⁰.

Na krilima papine podrške franjevačka se opservancija nezaustavljivo širila po svim Provincijama, a opservanti su, što zbog svoje gorljivosti što zbog svetog i uzornog života pojedine braće⁷¹, kao i neugasive težnje da i u njihovu Redu, kao i u drugim crkvenim Redovima, dođe do potrebne obnove⁷², zadobivali sve veći ugled kod Svete stolice. I upravo je ta blizina sa Svetom stolicom bila jedan od ključnih faktora da razne prijetnje i sankcije, kako neformalne tako i službene (tj. kapitularne), koje je Zajednica usmjeravala na opservantsku adresu, nisu imale znatnijeg učinka. Tu neučinkovitost Zajednice ili, ako gledamo iz opservantskog kuta, sve evidentniji uspjeh druge strane (opservanata), među ostalim, potvrđuje i činjenica da su – nakon francuskih opservanata, koji su autonomnost od Zajednice postigli već na ekumenskom koncilu u Konstanzu – i opservanti u Španjolskoj (Aragonu) i Njemačkoj (Brandeburgu i Bavarskoj) također ishodili samostalnost/autonomiju i vlastitog vikara⁷³. No, bio je to uspon

⁶⁹ Usp. BF, sv. VII, str. 576, 588, 610, 618, 623, 625, 626, 629, 635, 646, 650, 654, 655, 657, 659, 662, 664, 666, 668, 677, 684, 685, 688, 689, 690, 698, 709, 710, 722, 728, 729 itd.

⁷⁰ BF, sv. VII, str. 737.

⁷¹ “Multiplicatis provinciis et locis in hac familia multiplicati sunt fratres, quorum aliqui singulares fuerunt in vita et doctrina, et eorum sanctitatis et boni odor exempli lumen attulit [...]”, BERNARDINUS AQUILANUS, *Chronica*, str. 16.

⁷² O reformi u drugim crkvenim Redovima u to doba usp. L. MEZADRI, *Storia della Chiesa tra medioevo ed epoca moderna 1. Dalla crisi della Cristianità alle Riforme (1294-1492)*, CLV-Edizioni, Roma, 2001., str. 143-157.

⁷³ Generalni ministar je imao ovlasti samo formalno vizitirati *fratres de observantia* i dužnost u roku tri dana potvrditi izbor opservantskih vikara (generalnih i provincijskih). Usp. M. FOIS, “I papi e l'Osservanza minoritica”, *Il rinnovamento del francescanesimo. L'osservanza. Atti dell'XI Convegno internazionale*, Assisi, 20-21-22 ottobre 1983, Assisi, 1985., str. 44-45.

s okusom pelina, jer su razdvojenost, nepomirljivost i dualizam vlasti (generalni ministri/opservantski vikari), samo umnažali nemir, rastakali jedinstvo i produbljivali raskol u Redu. Da se braća još uvijek jedinstvenoga Reda posve ne raziđu, trebao se pojaviti neki snažan autoritet da ih ponovno skupi i da, makar uz kompromise, počnu razgovarati o zajedničkoj budućnosti. I doista, takav autoritet se i pojavio, ali ne u Redu već izvan njega: ponovno u osobi pape Martina V.

4. GENERALNI KAPITUL U ASIZU (1430.) I *CONSTITUTIONES MARTINIANAE*

S gorljivom težnjom da se u Franjevačkom redu uspostavi jedinstvo, veliki pobornik jedinstva i reforme Reda fra Ivan Kapistran se, uz dopuštenje generalnog ministra Antonia da Massa Marittima, obratio papi Martinu V. s molbom da čim prije i odlučno intervenira “u prilog reforme i jedinstva Reda” (*ad reformandum ordinem et uniendum*)⁷⁴. Papi, koji je i sam proizišao iz reformskog ozračja, to nije trebalo dvaput ponoviti: promptno je reagirao na Kapistranovu molbu te o blagdanu Duhova 1430. godine sazvaio generalni kapitul u Asizu: kako su na toj franjevačkoj skupštini po prvi put sudjelovale sve reformirane sastavnice Reda (*de observantia*), taj je kapitul postao prvi u nizu (od njih nekoliko) s epitetom “Capitulum generalissimum”⁷⁵. Predsjednik kapitula bio je posebni papin izaslanik, Giovanni Cervantes, kardinal-prezbiter zaređen na naslov bazilike Sv. Petra u Okovima, koji je na kapitul došao (i s njega otišao) s naslovom “reformator Reda Manje braće”⁷⁶; ali “caput vero spirituale capituli Assisien-sis” bijaše sv. Ivan Kapistran⁷⁷.

Kako su se na kapitolu po prvi put susrela dva oprečna bloka s dvije temeljne nakane – ujedinjenja (*causa unionis*) i reforme (*causa reformationis*)⁷⁸ – trebalo je najprije urediti podlogu koja bi zadovoljila različita nagnuća – ideal opservanata i postojeću

⁷⁴ G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco*, str. 324.

⁷⁵ P. SELLA, *Leone X e la definitiva divisione*, str. 127.

⁷⁶ “[...] reformator Ordinis fratrum Minorum a sede apostolica specialiter deputatus”, G. G. MERLO, *Nel nome di san Francesco*, str. 324.

⁷⁷ H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 100.

⁷⁸ S obzirom na jedno i drugo, ujedinjenje i reformu, njemački povjesničar Reda piše: “Convocatum erat hoc capitulum, ut unionem denuo restitueret, non via suppressionis Observantiae, quam multi optabant (tj. konventualski dio zajednice, op. aut.), sed via reformationis in toto ordine aequaliter perficiendae”, H. HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 100.

praksu Zajednice – te, istovremeno, stvoriti perspektivu za bratski suživot pod jedinstvenom upravom. Drugim riječima, trebalo je izraditi pravni okvir koji bi svima bio prihvatljiv.

I doista, stremeći prema željenom jedinstvu, prvi čin asiškog kapitula bila je promjena na vrhu reda: postojećeg generalnog ministra Antonia da Massa Marittima zamijenio je gore spomenuti Vilim iz Casalea (1430. - 1442.)⁷⁹, kojega je godinu ranije Martin V. pridružio generalnom ministru kao vikara. Casale je među opservantima uživao veliko poštovanje ne samo zbog svoje naobrazbe, pobožnosti, rječitosti i marljivosti već i zbog naklonosti prema reformi; njegov je ugled među opservantima, poglavito talijanskim, bio toliko velik da su oni bili pripravnici odreći se svojih vikara ukoliko bi on do kraja proveo reformu Reda. Svakako, s izborom novog generalnog ministra, koji je bio po volji sviju, učinjen je jedan veliki iskorak prema ujedinjenju. No, osim izbora, trebalo je izraditi i pravni okvir koji će, kao i novi general, biti prihvatljiv za sve. U tom je smislu Martin V. zadužio sv. Ivana Kapistrana, vrsnog pravnika, da izradi nove Konstitucije, što je ovaj, uz pomoć komisije, i učinio.

Tim je Konstitucijama, koje sadrže dvanaest poglavlja i imaju za cilj ponovnu uspostavu jedinstva u Franjevačkom redu, iznađen kompromis: između (konventualskog) laksizma i (opservantske) strogosti, komisija koja ih je sastavljala pod Kapistranovim vodstvom je izabrala srednji put. Konstitucijama se, u vidu jedinstva i međusobnog suživota, ukidaju vikari dodijeljeni opservantima; ponovno se uvode apostolski nadzornici koje je (bulom *Ad conditorem canonum*, 1322.)⁸⁰ dokinuo avignonski papa Ivan XXII. (1316. - 1334.); ukidaju se zemljoposjedi – protivni franjevačkom Pravilu (*Quod fratres nihil sibi approprient*) – i stalni prihodi⁸¹; strogo se zabranjuju fiksni fondovi i posjedovanje gotovinskog novca: ukoliko bi generalni

⁷⁹ “Anno et indicatione supra dictis (tj. 1430. op. aut.!), die vero XXII eiusdem mensis (tj. lipanja, op. aut.!), venerabilis et religiosus vir D.Fr. Guillelmus de Casali, electus in Generalem [...]”, AM, sv. X, str. 188.

⁸⁰ Navedenom bulom Ivan XXII. je poništio papinsko gospodstvo/vlasništvo nad dobrima koja su pripadala Franjevačkom redu i time ga prisilio da Red bude vlasnik – jednako je učinio i s drugim Redovima – svih dobara koji su prethodno predani u vlasništvo Svete stolice. Time je položaj Reda u materiji siromaštva stavljen u pravno-moralnu krizu. Bulu *Ad conditorem canonum* opozvao je Martin V. bulom *Amabiles fructus* (1. studenoga 1428.), kojom je papa Colonna obnovio povlastice koje je Martin IV. (1281. - 1285.) udijelio Redu u pogledu apostolskih nadzornika. Bula *Amabiles fructus* u: BF, sv. VIII, str. 712.

⁸¹ L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 100.

ministar nekoga dispenzirao od toga, treba ga smatrati svrgnutim i nijedan mu brat nije dužan iskazivati poslušnost. Nadalje, generalni ministar ne smije nikome dati dispencu od opsluživanja zavjeta siromaštva, jer bi u tom slučaju *ipso facto* bio suspendiran s položaja i nijedan ga brat više nije dužan slušati⁸². General Vilim iz Casalea svečano je, pred papinim legatom Cervantesom i svim kapitularcima, prisegnuo da će od riječi do riječi opsluživati sve što je u Konstitucijama propisano te da neće tražiti ni prihvaćati ikakvu dispencu⁸³.

Nove Konstitucije nazvane su “Asiškim”, ali su u historiografiji znatno poznatije kao “Martinske konstitucije” (*Constitutiones Martinianae*)⁸⁴, jer ih je bulom *Pervigilis more* (27. lipnja 1430.)⁸⁵ odobrio Martin V. Ta dva čina, izbor generalnog ministra od strane sviju i “Martinske konstitucije” koje su prihvaćene od sviju, predstavljaju vrhunac pozitivnih nastojanja i rezultata do kojih se vinuo asiški *Capitulum generalissimum*.

4.1. *Opoziv Martinskih konstitucija i bula Ad statum*

Premda su Martinske konstitucije naišle na opće odobravanje te se činilo da su ujedinjenje i reforma osigurani⁸⁶, ipak za nešto više od mjesec dana došlo je do potpunog obrata; zanos je splasnulo, a propisi novih Konstitucija činili su se preteški za opsluživanje. Naime, braća iz Zajednice/konventualci, naviknuti na legitimno postignuta ublaživanja *circa votum paupertatis*, ubrzo su uvidjela da ih novo zakonodavstvo, poglavito u onom dijelu koje se odnosilo na ukidanje zemljoposjeda i stalnih prihoda, ali i drugim odredbama, stavlja u vrlo nezavidan položaj.

⁸² P. SELLA, *Leone X e la definitiva divisione*, str. 128.

⁸³ “[...] Fr. Guillelmus de Casali [...] praestitit iuramentum in forma, de verbo ad verbum [...] Iuravit insuper non impetrare revocationem dictarum constitutionum, nec absolutionem huiusmodi iuramenti in toto vel in parte, nec tali revocatione vel absolutione uti, quamvis sibi motu proprio concedatur, presentibus superdictis testibus”, AM, sv. X, str. 188.

⁸⁴ BERNARDINUS AQUILANUS, *Chronica*, str. 27; Tekst *Martinskih konstitucija* u: *Chronologia Historico-Legalisi Seraphici Ordinis Fratrum Minorum Sancti Patris Francisci*, vol. I, Neapoli-Romae, 1650., str. 90-99; AM, sv. X, Ad Claras Aquas (Qaracchi), 1932., str. 176-192.

⁸⁵ Bula *Pervigilis more* u: BF, sv. VII, br. 1892, str. 737-739.

⁸⁶ Kad ih je sv. Ivan Kapistran proglasio na kapitulu, svi su kapitularci, uključujući i generalnog ministra, jednodušno klicali i zaklinjali se: “Consentimus in eisdem, in omnibus et per omnia, et volumus stare et vivere et mori in dicto Orine nostro sancte, fraternaliter, secundum constitutiones et reformationes praedictas”, AM, X, str. 188.

Provedba Martinskih konstitucija i odreknuće od svih prihoda, kako novčanih tako i zemljoposjednih, je za brojne konventualske samostane predstavljala glavnu teškoću za prihvaćanje reforme. Za jedan samostan, primjerice, koji je oduvijek živio od fiksnih prihoda, koji su se dobivali od raznih posjeda i fundacija, to je, s prihvaćanjem reforme, značilo napuštanje stare i sigurne ekonomske prakse i uvođenje nove, na posve drukčijoj osnovi, koja je pretpostavljala ne samo snažnu volju za reformom već i spremnost žrtvovati se za nju⁸⁷.

Pred takvim problemima, ustuknuo je i generalni ministar, koji je prisegnuo da će *de verbo ad verbum* opsluživati nove Konstitucije i od njih neće tražiti nikakvu dispencu. No predomislio se i od pape zatražio dispencu koja bi njegovu braću, konventualsku Zajednicu, egzempcirala od opsluživanja asiško/martinskih propisa o reformi. Papa Martin V. i ovaj se put pokazao blagonaklonim: kao što je na molbu sv. Ivana Kapistranskoga promptno reagirao oko sazivanja generalnog kapitula, isto je tako promptno – ali više manirom pragmatičnog političara⁸⁸, nego dosljednošću Vrhovnog pastira – izišao ususret generalnom ministru te bulom *Ad statum* (23. kolovoza 1430.) ozakonio stanje kakvo je bilo prije asiškog kapitula⁸⁹. Tom povlasticom papa je dopustio konventualskoj Zajednici da može kao i prije, u ime rimske Crkve (*vice et nomine romanae ecclesiae*), posjedovati i ubuduće stjecati pokretna i nepokretna dobra i primati sigurne prihode. Tim su dobrima, kao i drugim dopuštenim stvarima, u ime Svete stolice upravljali prokurator (ekonomi). Ipak, ostaje nejasno je li se i dalje radilo o apostolskim prokuratorima (laičkim osobama) ili o nekom pojedinom bratu koji bi obavljao službu prokuratora i vodio samostansku ekonomiju⁹⁰.

Tako su dogovorenoj i zaključenoj reformi, kojoj se tako oduševljeno klicalo na asiškom kapitolu, polomljena krila.

⁸⁷ G. HOFER, *Giovani da Capestrano. Una vita spesa nella lotta per la riforma della Chiesa*, Aquila, 1955., str. 175.

⁸⁸ Njemački povjesničar Fink kad veli da je “za političku stranu rimskog papinstva Martin bio pravi čovjek” te nastavlja da je “bio samo političar, ali veliki političar, sa sklonošću za moć”, K. A. FINK, *Koncil u Konstanzu*, str. 531, 535.

⁸⁹ Bula *Ad Statum* u: BF, sv. VII, str. 739.

⁹⁰ Prema Esseru, najvjerojatnije se radilo o pojedinom bratu. On piše: “Premda do tada nije bilo govora o tome da jedan brat primi službu prokuratora, ipak se to najednom počelo prakticirati”, K. ESSER, *Pregled povijesti*, str. 124. Usp. L. IRIARTE, *Storia del francescanesimo*, str. 100; P. SELLA, *Leone X e la definitiva divisione*, str. 129.

Svojom nedosljednošću polomio ih je Martin V. objavom bule *Ad statum*, koja je *Magna charta Conventualium*, jer im je dopuštala uživati sva dobra, premda je pravo vlasništva sve do Tridentskog sabora i dalje ostalo u vlasništvu rimske Crkve⁹¹.

I kao što se konventualci nisu mogli prikloniti zacrtanoj asiškoj reformi, tako se ni opservanti poslije *Magna charta Conventualium* nisu mogli pomiriti s time da im se pokore. Raskol je i dalje ostao, a opservanti će se u pontifikatu Eugena IV. nastaviti boriti za svoja legitimna prava, kao što su se konventualci, pred kraj života Martina V., izborili za svoja.

ZAKLJUČAK

Opservantski pokret, koji se Franjevačkom redu počeo odvijati u 14. stoljeću, nastavio je svoj razvoj i u idućem stoljeću. S ulaskom u Red “četvorice stupova” (sv. Bernardina Sienskoga, sv. Ivana Kapistrana, bl. Alberta iz Sarteana i sv. Jakova Markijskog) opservancija je dobila veliki zamah i, s osloncem na propovjedništvo i teološki studij također i drugačija svojstva. S tim je svojstvima iz “pustinje” prešla među mnoštvo, u gradove u kojima je, diljem europskog kontinenta, stjecala veliko poštovanje. Veliku podršku širenju opservancije, kako u Redu tako i u europskim gradovima, pružao je Martin V., papa koji je i sam proizišao iz reformskog miljea. Svojim izravnim intervencijama i pismima papa Colonna nastojao je da se i u Franjevačkom redu, kao i u drugim crkvenim redovima, dogodi reforma i povrati jedinstvo koje se izgubilo upravo zbog nedostatka reforme i mlakog opsluživanja Pravila. Kako se ta reforma učestalo odbijala, a raskol među Manjom braćom, reformiranima (opservantima) i nereformiranima (konventualcima), bivao sve dublji, Martin V. je 1430. sazvao “Capitulum generalissimum” u Asizu na kojem su proglašene *Constitutiones Martinianae*. One su donijele jedno i drugo: reformu i jedinstvo, koje su svi kapitularci s oduševljenjem prihvatili. No sve je to kratko trajalo, nešto više od mjesec dana, jer su konventualci od pape isposlovali bulu *Ad statutm*, koja ih je egzemcirala od opsluživanja *Martinskih konstitucija* i omogućila im da žive kao što su živjeli i prije Asiškog kapitula. Spomenuta bula postala je *Magna charta Conventualium*, a opservanti su nastavili sa svojim legitimnim zahtjevima za reformom Reda.

⁹¹ HOLZAPFEL, *Manuale Historiae*, str. 101.

LO SVILUPPO DELL'OSSERVANZA FRANCESCANA DAL
CONCILIO DI CONSTANZA ALLA FINE DEL PONTIFICATO
DI MARTINO V

Risassunto

Il movimento d'osservanza, che nell'ordine francescano cominciava a svilupparsi nel secolo XIV, continuava anche nel secolo successivo. Con l'entrata nell'Ordine delle cosiddette "quattro colonne" (di san Bernardino da Siena, san Giovanni da Capestrano, beato Alberto da Sarteano e di san Giacomo della Marca) l'osservanza guadagnava un grande impulso e, con la predicazione e lo studio teologico, due coordinamenti di cui era composta, anche un carattere diverso. Con questi due caratteri si ebbe il trasferimento dell'osservanza dal *deserto* alla *folla*, ossia il mutamento della prima ispirazione alle masse dei fedeli, cioè nelle città dove otteneva gran rispetto dappertutto. Un grande appoggio all'osservanza nella sua diffusione, sia nell'Ordine che nelle città europee, esprimeva Martino V. che lo stesso proveniva dell'ambiente riformatore. Egli, sia con i suoi diretti interventi che attraverso le lettere, voleva che l'ordine francescano, simile agli altri ordini ecclesiastici, raggiungesse la riforma e l'unità perduta a causa di mancanza della riforma e della rilassata osservanza della Regola. Dal momento che la riforma venisse di spesso rifiutata, e la scissione tra i minori, riformati (osservanti) e quelli che non l'erano (conventuali), fosse sempre più profondo, Martino V convocò *Capitulum generalissimum* ad Assisi nell'anno 1430, dove erano promulgate *Constitutiones Martinianae*. Esse portavano l'uno e l'altro, la riforma e l'unità, che tutti i capitolari accettavano con gioia. Ma tutto questo ebbe poca durata, solo poco più di un mese, dato che i conventuali avevano ottenuto la bolla *Ad statum*, la quale li liberava dall'osservanza delle *Constitutiones Martinianae* e, secondo la quale, potevano vivere come già vivevano, cioè in modo prima del capitolo di Assisi. La detta bolla diventava *Magna charta Conventualium*, mentre gli osservanti continuavano con le sue richieste legittime riformatori.

Parole chiavi: osservanza, concilio di Costanza, Martino V, capitolo generale, bolle.